

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan suurelle valiokunnalle valtioneuvoston selvityksestä koskien EU:n maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikan uudistusta (E 125/2020 vp)

Viite: Suuri valiokunta perjantai 20.11.2020 klo 13.30.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi valtioneuvoston selvitystä yleissopimuksen näkökulmasta.

Lausuntopyynnön sisältö

Eduskunnan suuren valiokunnan lausuntopyyntö koskee valtioneuvoston selvitystä Euroopan komission tiedonannosta Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle uudesta muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksesta (COM(2020) 609 final, 23.9.2020, jäljempänä tiedonanto).

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Valtioneuvoston selvityksen mukaan (s. 2) Suomi edistää lapsen oikeuksien ja lapsen edun ensisijaisuuden toteutumista. Selvityksessä todetaan myös, että ”Suomelle on tärkeää, että oikeudenmukaisen menettelyn lisäksi riittävä oikeus muutoksenhakuun takaa oikeusturvan toteutumisen kaikissa tilanteissa, ja että haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tarpeet huomioidaan asianmukaisesti”. Näiden kannanottojen valossa lapsiasiavaltuutettu esittää seuraavassa muutamia huomioita komission tiedonannosta.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että uudessa sopimuksessa selkeästi tunnistetaan lasten haavoittuva asema ja suojelun tarve (tiedonanto, kohta 2.4). Tiedonannossa todetaan, komissio on määrittänyt lasten tarpeet ensisijaisiksi, sillä lapset ovat erityisen heikossa asemassa muuttoliikkeen yhteydessä. Myös lapsen oikeutta tulla kuulluksi kunnioitetaan.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus edellyttää, että sopimusvaltiot asettavat lapsen edun ensisijaiseksi kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten,

hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3 artikla 1 kohta). Lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti (12 artikla). Sopimusvaltioiden on myös huolehdittava lasten suojelusta (mm. 3 artikla 2. kohta) sekä erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevista lapsista. Yleissopimuksen 22 artiklan mukaisesti sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään tarpeellisiin toimiin taatakseen, että lapsi joka yksin tai yhdessä vanhempiensa tai kenen tahansa muun henkilön kanssa anoo pakolaisen asemaa tai jota pidetään pakolaisena soveltuvien kansainvälisen tai kansallisen oikeuden ja menettelytapojen mukaan, saa asianmukaista suojelua ja humanitaarista apua voidakseen nauttia tässä yleissopimuksessa ja muissa sellaisissa kansainvälisissä ihmisoikeuksissa ja humanitaarista oikeutta koskevissa asiakirjoissa tunnustettuja oikeuksia, joiden osapuolia kyseiset valtiot ovat. Useat sopimuksen muut kohdat täydentävät tämän artiklan mukaisia oikeuksia. YK:n lapsen oikeuksien komitea korostaa, että lapsen etu toteutuu, kun kaikki yleissopimuksessa vahvistetut oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti.¹

Tiedonannossa on kiinnitetty huomioita ilman huoltajaa olevien alaikäisten edustajien toiminnan kehittämiseen. Edustajilla on merkittävä rooli yksin maahan tulleiden lasten oikeusturvan kannalta. Lapsiasiavaltuutettu on useassa tilanteessa nostanut esiin, että edustajia on oltava riittävästi, heillä tulee olla tarvittava koulutus ja osaaminen lasten asioiden hoitamiseksi. Lisäksi heillä tulee olla kyky ja osaamista kohdata, kuulla ja kuunnella lapsia, joilla usein on hyvin traumaattisia kokemuksia taustalla. Tiedonannon mukaan näitä asioita on nyt tarkoitus kehittää eurooppalaisella tasolla, jota on pidettävä myönteisenä.

Tiedonantoon sisältyy lisäksi useita muita tärkeitä toimia (s. 8), joilla parannetaan lasten asemaa maahanmuutto- ja turvapaikkaprosessien yhteydessä. Tiedonannossa ehdotetaan, että alle 12-vuotiaat lapset sekä heidän perheensä olisi vapautettava rajamenettelystä, ellei heihin liity turvallisuusongelmia. Ehdotus on kannatettava. Lapsiasiavaltuutettu pitää kuitenkin tärkeänä, että sen sijaan, että tällaisissa tilanteissa nojaututaan pelkästään tiettyyn

¹ Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta), kohta 4 (CRC/C/GC/14).

kronologisen iän mukaiseen rajaukseen, tehtäisiin ensisijaisesti tapauskohtaista harkintaa. Ikäraja voi määritellä sen, että ainakin kaikki sen alle olevat lapset ja heidän perheensä vapautetaan rajamenettelystä, mutta sen lisäksi vastaavaa menettelyä tulisi harkita silloinkin, kun kyse on vanhemmista lapsista. Näin tulisi tehdä esimerkiksi silloin, kun lapsi on jollain tavoin erityisen haavoittuvassa asemassa, kuten vammaiset lapset.

Tiedonannossa mainitaan myös, että lapsilla olisi myös oltava nopea ja syrjimätön pääsy koulutukseen ja varhainen pääsy kotouttamispalveluihin. Kotoutumisen mahdollisimman tehokas edistäminen ja tukeminen on erittäin tärkeää sekä lapsen ja hänen perheensä että koko yhteiskunnan näkökulmasta. Lapsen kohdalla yksi tärkeimmistä toimista on koulutuksen varmistaminen, josta tulee huolehtia jo varhaiskasvatuksesta alkaen. Tämä on todettu myös komission tiedonannossa lasten suojelusta muuttoliikkeen yhteydessä (COM(2017)211/F1-FI, s. 13): "[n]opea ja tosiasiallinen pääsy osallistavan virallisen koulutuksen, myös varhaiskasvatuksen, piiriin on yksi tärkeimmistä ja tehokkaimmista keinoista edistää lasten kotoutumista sekä heidän kielitaitoaan, sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja keskinäistä ymmärtämystä."

Lasten suojelusta muuttoliikkeen yhteydessä annetussa tiedonannossa on nostettu esiin myös terveydenhuollon varmistaminen koulutuksen ohella (COM(2017)211/F1-FI, s. 10) määrittelemällä yhdeksi keskeiseksi vastaanotto-olosuhteita parantavaksi toimeksi seuraava: "varmistettava, että kaikki lapset pääsevät nopeasti terveydenhuollon (myös ehkäisevän hoidon) ja psykososiaalisen tuen piiriin samoin kuin osallistavan virallisen koulutuksen piiriin lapsen ja/tai hänen vanhempiansa asemasta riippumatta". Nyt käsillä olevassa tiedonannossa ei terveydenhuoltoa ole erikseen mainittu lapsia koskevassa 2.4. kohdassa. Lapsiasiavaltuutettu pitää terveydenhuollon palveluita keskeisinä lasten kehityksen ja hyvinvoinnin suojelemiseksi ja edistämiseksi. Kuten YK:n lapsen oikeuksien komitea toteaa, "lasten oikeus terveyteen ei ole tärkeä pelkästään itsessään, vaan tämän oikeuden toteutuminen on myös välttämätöntä kaikkien muiden yleissopimuksen mukaisten oikeuksien nauttimisen kannalta. Lasten terveyttä koskevan oikeuden toteutuminen riippuu myös monien muiden yleissopimuksessa määriteltyjen oikeuksien toteutumisesta."²

² Yleiskommentti nro 15 (2013) lapsen oikeudesta nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta (24 artikla), kohta 7 (CRC/C/GC/15).

Tiedonannossa todetaan (s. 8), että "[m]uuttoreittien varrella tapahtuvan ihmiskaupan riski on suuri, erityisesti naisten ja tyttöjen riski joutua seksuaalisen hyväksikäytön tai muun sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreiksi". Ihmiskaupan tunnistaminen ja matalalla kynnyksellä toimivan auttamisjärjestelmän kehittäminen on tärkeä tehtävä, jota yhtenäiset eurooppalaiset ohjeistukset ja käytännöt voivat tukea tehokkaasti. Lapsiasiavaltuutettu on painottanut, että lapset tulee tunnistaa sekä ihmiskaupan suorina että välillisinä uhreina ja auttamistoimet tulee kohdistaa molemmissa tilanteissa oleviin lapsiin. Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että riski ihmiskaupan uhriksi joutumisesta koskee myös poikia. Ihmiskauppaa tapahtuu erilaisissa muodoissa, joten riski joutua esimerkiksi laittomaksi työvoimaksi on tunnistettava myös lasten kohdalla.

Jyväskylässä 18.11.2020

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies